

SAARA HACKLIN

Epävarmuuden estetiikka pysäyttää kuvavirran

Renée van de Vallin haastattelu

Elämme kiihtyvän kuvatulvan aikaa, jona katsojalle ei tarjota hengähdystaukoa. Mutta mitä annettavaa uudella mediakulttuurilla olisi filosofialle? Filosofian, estetiikan ja kuvakulttuurin raja-alueilla työskentelevän hollantilaisen filosofin Renée van de Vallin mielestä aikamme kuva- ja kommunikaatiotekniikoita pitää ajatella hitaasti ja harkiten, mielellään taiteen kautta.

Renée van de Vall työskentelee Maastrichtin yliopistossa kuva- ja mediakulttuurin apulaisprofessorina. Hän väitteli filosofiasta 1990-luvun alkupuolella aiheenaan amerikkalaisen maalarin Barnett Newmanin teosten filosofinen tulkinta. Asetelma kuulostaa lähes koulukirjamaiselta esimerkiltä teorian ja taiteen saumattomasta liitosta: Newman (1905–1970) ja tämän abstraktit työt yhdistyvät monien mielissä ylevään Jean-François Lyotardiin. van de Vall kuitenkin korostaa pyrkivänsä nimenomaan miettimään, miten teokset haastavat – eivät siis täydennä tai kuvita – filosofiaa.

”Väitöskirjani jakautui kahteen osaan. Ensimmäinen käsitteli abstraktia taidetta ja sen mahdollisuutta merkityksiin. Toisessa osassa tarkastelin ylevän estetiikkaa: sen sijaan että ymmärrämme Newmanin teokset esimerkeinä ylevän filosofiasta, väitöskirjani selittää ylevää maalausten kautta. Samalla kritisoin olemassa olevia ylevän filosofoita.”

”Monet filosofit sivuuttivat väitöskirjani, koska he ajattelivat sen olevan taidehistoriaa. Taidehistorioitsijoille työni taas saattoi olla liian spekulatiivista. Eniten siitä kiinnostuivat taiteilijat, erityisesti maalarit. Olen kuitenkin iloinen siitä, että työtäni vielä luetaan – ehkä se liittyy nykyiseen siirtymään post-strukturalistisesta teoriasta kohti fenomenologista lähestymistapaa.”

Filosofoista van de Vall on tutkinut erityisesti Maurice Merleau-Pontyn ja Lyotardin ajattelua. Heidän ajattelussaan maalaus näyttäytyy ensisijaisena taidemuotona.

”On myönnettävä, että myös oma suhteeni maalaukseen on erilainen kuin kiinnostukseni muihin välineisiin. Olen harrastanut jo pidemmän aikaa maalausta, ja minusta tuntuu edelleen, että maalaamiskokemukset ovat vaikuttaneet ymmärrykseeni maalaustaiteesta.”

”Käsittelem uudempia taidemuotoja etsimällä yhtäläisyyksiä sen kanssa, mitä eniten arvostan maalauksessa ja mitä olen löytänyt installaatioista, videotaiteesta ja digitaalisen taiteesta. Keskeisintä on ajatus taiteesta kokeellisen merkityksen välineenä. Kuten Susanne K. Langer

sanoo, taiteella on kyky ’tehdä kokemus saavutettavaksi’ ei-diskursiivisella tavalla. Lisäisin tähän, että taide saa meidät tekemään asioita – ja tehdessämme näitä asioita ymmärrämme itsemme ja maailmamme uudelleen. En ehkä olisi löytänyt tätä ’performatiivista’ näkökulmaa, ellen olisi joutunut ajattelemaan interaktiivisuutta aikamme mediataiteen piirteinä. Monissa interaktiivisissa teoksissa sitoutuminen mediaan on osa teoksen ’materiaa’. Tämä sai minut myös palaamaan maalaukseen ja etsimään tapoja, joilla maalaukset toimivat samoin.”

Visuaalisuuden uudet muodot

Suhteellisen nuorilla tutkimussuuntauksilla, kuten visuaalisen kulttuurin ja mediakulttuurin tutkimuksella, on van de Vallin mukaan annettavaa filosofialle.

”Olen hyvin kiinnostunut esimerkiksi fenomenologisen ja latourilaisen teknologiatutkimuksen välisistä yhteyksistä ja eroista. Molemmat jakavat ’empiirisen’ kiinnostuksen materiaaliin käytäntöihin ja ruumiillisuuteen, joko kokemuksessa tai toimijuudessa.”

Kotiyliopiston työskentely-ympäristö on hyvin poikkitieteellinen: van de Vallin kirjallisuuden ja taiteiden laitos tekee yhteistyötä filosofian ja historian laitosten lisäksi myös teknologia- ja yhteiskuntatieteiden tutkimuksen kanssa. ”Esimerkiksi kuva- ja mediakulttuurin alalla olemme kehittäneet tutkimusprojektin lääketieteen kuvastosta. Hankkeessa tutkitaan lääketieteen eri teknologioita ruumiin visualisoimiseksi. Ilmiötä lähestytään historian, fenomenologian ja etnografian kautta.”

Myös mediakuvasto kiinnostaa van de Vallia.

”Aikamme media uutisointi järkyttävistä tapahtumista on sekä vieraannuttavaa että mukaansatempaavaa. Kuvasto tekee tapahtumista sekä tosia että epätosia.”

Mediakulttuuria kritisoidaan usein katsojan vieraannuttamisesta alkuperäisestä kokemuksesta. van de Vall ei halua yhtyä tähän kritiikkiin.

”Suhtaudun hyvin varauksellisesti sanaan ’alkuperäinen’. Kaikki kokemushan on välittynyttä. Sen sijaan

”Performatiivinen käsitys kauneudesta voisi avata erilaisia tapoja kohdata toiseus kuin sanaton tyrmistys ylevän äärellä.”

että asettaisin vastakkain autenttisen ja vieraantuneen kokemuksen, vertaan reflektioivaa ja aistillista kokemusta, pinnallisia jännitteitä ja syvyyttä. Työssäni yritän argumentoida, ettei nykykatsojan aistillinen, kuvitteellinen tai affektiivinen uppoutuminen ehkäise kriittistä ajattelua. Ehtona kriittiselle ajattelulle ei ole etäisyys vaan tietty liikkumavara.”

van de Vall toteaa, että juuri kuvataiteen kautta on mahdollista tarkastella erilaisia aikamme visuaalisuuden ilmiöitä.

”Kiinnostava esimerkki teoksesta, joka todella kyseenalaistaa katsojan paikan, on Jill Magidin video *Trust*. Se on osa laajempaa projektia, jonka nimi on *Evidence Locker*. Magid kiepauttaa koko valvonnan ajatuksen nurinpäin: videossa *Trust* liverpoolilaisen poliisin tehtävänä on ohjata valvontakameroiden välityksellä silmät sidottuna oleva taiteilija jalankulkualan läpi. Teoksessaan Magid luo uutta tapaa ajatella katsojan toimijuuden ja kokemuksen suhdetta käyttämällä olemassa olevia tekniikoita.”

van de Vallin omaa tutkimusotetta voisi luonnehtia fenomenologiseksi.

”Fenomenologia voi olla hedelmällinen tapa kohdata syvällisiä muutoksia aikamme kulttuurissa, esimerkiksi joka puolelle tunkeutuvien media- ja kommunikaatiovälineiden vaikutuksia. Tapamme käyttää kännyköitä ja verkkoa on muuttanut tilannetta. Sitä kautta myös meidän käsityksemme todellisuudesta, ruumiillisesta läsnäolosta ja moraaliseen sitoutuneisuudesta on muuttunut. Ei niin syvällisesti kun uuden median teoria on ehkä olettanut, mutta kuitenkin.”

Kyse ei kuitenkaan ole alkuperäisen kokemuksen löytämisestä, vaan jostain muusta.

”Fenomenologia, joka ei lähtökohtaisesti kuvaa ’autenttista’ kokemusta vaan sallii erilaiset kulttuuristen ja teknisten välitysmisten analyysit, voisi auttaa hahmottamaan näitä muutoksia ja niiden seurauksia. Todellinen mediafenomenologi, kuten Vivian Sobchack, ei mykisty ihmetyksestä nähdessään elokuvan vaan pyrkii hahmottamaan kokemuksensa konstituutiota tiukan metodologiansa kautta. Tietysti tällaiset analyysit ovat subjektiivisia, mutta metodologia voidaan myös laajentaa muualle.”

Kohti epävarmuuden estetiikkaa?

Kysymykseen nykyestetiikan tilanteesta van de Vall vastaa: ”Saatamme parhaillaan todistaa kiinnostavaa pa-

luuta kauneuteen. Vaikutuini hiljattain Alexander Nehamasin kirjasta *Only a Promise of Happiness: The Place of Beauty in a World of Art* (2007). Nehamas ajattelee kauneuden kokemusta viehtymyksenä, joka vaatii pitkäkestoisuutta suhdetta, ’sitoutumista tulevaisuuteen’. Tällainen performatiivinen käsitys kauneudesta voisi avata erilaisia mahdollisuuksia kohdata toiseutta – esimerkiksi toisia kulttuureja – kuin sanaton tyrmistys ylevän äärellä.”

Myös poliittisuuden ymmärtämiselle ja käsittelylle taiteessa on löydettävä uusia keinoja.

”Olen etsinyt estetiikan poliittista ulottuvuutta kirjassani ensisijaisesti hitaasta ja ’haparoivasta’ näkemisestä ja ajattelusta erilaisissa kohtaamisissa. Taide voi auttaa meitä antamalla syvyyttä niihin ’tosiin’ ja ’epätosiin’ kokemuksiin, joita media meille välittää.”

”Toinen tuore kiinnostava kirja on Janet Wolfin *Aesthetics of Uncertainty* (2008). Kirjan nimi ilmaisee hyvin oman ajatukseni siitä, mitä estetiikka voisi antaa kriittiselle ajattelulle ja politiikalle. Koska saamme tietoa maailmasta erityisesti visuaalisuuden kautta, taide – ja estetiikka sen vanavedessä – voisi olla mitä ajankohtaisin paikka kriittiselle ’ajattelulle’. Fenomenologinen estetiikka voisi pohtia tämän kritiikin ei-diskursiivisia ulottuvuuksia paremmin kuin monet semioottisesti suuntautuneet visuaalisen teorian muodot.”

Entä mikä van de Vallia kiinnostaa postmodernissa tänään?

”Ajattelen, että meidän täytyisi ajatella uudelleen ne arvot, joita yhdistämme moderniin ja postmoderniin, tutustumalla ei-länsimaisiin perspektiiveihin. Postmodernismi oli länsimaisen ajattelun sisäistä kulttuuria. Olisikin hyvin valaisevaa, jos alkaisimme kuunnella muualla maailmassa vaikuttavien ajattelijoiden ja taiteilijoiden kysymyksiä. Tämän päivän kulttuurinen maailma todistaa moninaisia moderniteetteja: vaikka Kiina ja Intia ovat molemmat Aasian maita, niiden yhteiskunnat näyttävät kehittyvät varsin erilaisiin suuntiin.”

”Viime syksynä vierailin Intiassa ja tutustuin vanhaan *Art India* -lehden numeroon. Siinä intialainen maalari arvioi taiteen roolia länsimaissa. Hän sanoi jotenkin näin: *Lännessä taidetta arvostetaan, koska se tuottaa syvällisiä aistillisia kokemuksia – koska julkinen elämä ja tila ovat niin rationalisoitua, taide on ainoa paikka, mistä niitä voi löytää. Intia ei tarvitse tätä.* En ajattele, että hän olisi täysin oikeassa, mutta silti tämä toteamus herätti kiinnostavia kysymyksiä. Se onkin seuraava projektini: tutkia nykytaiteen fenomenologiaa ei-länsimaissa ympäristössä.”